

DLA Doktori értekezés tézisei

Kiss Csaba Márton

Quam pulchra es et quam decora...
Az Énekek éneke a zenetörténetben

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem
28. számú művészet- és művelődés-
Történeti tudományos besorolású
doktori iskola

Budapest

2012

Tézisek

I. A kutatás előzményei

Az Énekek éneke zenei vonatkozásai idestova több mint két évtizede foglalkoztatnak. Palestrina motettasorozatának megismerését követően eleinte csak az érdeklődés szintjén, később fokozatosan egyre tudatosabban kezdett foglalkoztatni a témakör. Hamarosan feltűnt számomra, hogy a nemzetközi zenei életben, a hanglemezipiacon, a kortárs külföldi zeneszerzők palettáján milyen tekintélyes számban vannak jelen az Énekek énekéhez kapcsolódó alkotások, míg mindez párhuzamosan a hazai viszonylatokra a legkevésbé sem jellemző. Előadóként egy idő után lehetőségeimhez mérten igyekeztem az általam vezetett együttesek munkájába is beilleszteni néhány idetartozó darabot és törekszem erre azóta is folyamatosan.

Az Énekek éneke szövegei kezdettől fogva rengeteg vitát váltottak ki, a bibliamagyarázókat kétezer éve foglalkoztatja a könyv lehetséges értelmezéseinek kérdései. A kommentár-irodalom végtelenül gazdag: a keresztény szemléletű allegórikus magyarázatok sorát Órigenész nyitotta meg, a továbbiakban sokan mások mellett Szt. Ambrus, Nagy Szt. Gergely, Clairvaux-i Szt. Bernát is újraértelmezte az Énekek sorait. Elmondható, hogy szinte minden jelentős gondolkodó fűzött valamilyen kommentárt a szerelmi költészet eme gyűjteményéhez. Ezek számos kiadványban, önállóan vagy exegetikai tankönyvekben is megtalálhatóak, legtöbbjük magyar nyelven is hozzáférhető.

Ezzel szemben az Énekek megzenésítéseiről szóló írással, ezeknek a műveknek a zenetörténetben elfoglalt helyét bemutató munkával alig találkoztam. A bibliai és irodalmi vonatkozások mellett kifejezetten zenei kapcsolatokat is feldolgozó első ismert munka Lázár Eszter és Jancsovics Antal nevéhez fűződik. Ők ketten – mint szerkesztő és zenei főmunkatárs – a Magyar

Rádióban 1984-ben készítettek egy kilenc részes sorozatot „Az Énekek éneke a zenetörténetben. Az égi és földi szerelem költészete a Biblia világában és az európai zene történetében” címmel. Az adásokban neves tudósok, óorkutatók, egyház- és irodalomtörténészek, illetve zenei előadóművészek működtek közre.

Doktori disszertáció is született a témában: *Canticum canticorum a liturgiában és a zenében* című értekezését Mechler Anna Eliza 2004-ben védte meg. Zenei területen folytatott további hazai kutatással nem találkoztam. A nemzetközi irodalomban is csak alig néhány forrás állt rendelkezésre, azok is kizárólag a tárgykör egyes részelemét, valamely korszakát taglaló írások, mint például Shay Burstynnek a 15. század első felében az Énekek énekéhez kapcsolódó Mária-antifónákat bemutató tanulmánya, illetve egy pár, a kérdést szemiotikai megközelítésből vizsgáló dolgozat.

II. Források

Bár a régebben csak kizárólag nyomtatott formában elérhető források jelentős része (kották, faksimilék, könyvek, lexikonok, tanulmányok, stb.) folyamatosan kerül fel a világhálóra – és ez a munka szempontjából örvendetes –, viszont az itt talált ismereteket, az adott elektronikus oldalakat, miután számos esetben téves, vagy hiányos adattal is találkoztam, megbízhatóságuk alapján szigorú osztályozásnak kellett alávetni. A téma szempontjából érdekes honlapoknak így két nagy csoportja jött létre: a megbízható, illetve az ellenőrizendő oldalak halmaza. Az alábbi felsorolásban azok a legfontosabb, egyben leghitelesebb elsődleges források szerepelnek, amelyek tudományos igényvel összeállított, rendszeresen ellenőrzött és frissített adatokat tartalmaznak:

- www.oxfordmusiconline.com -Grove Music Online
- <http://www.corpusmusicae.com/> -Corpus Mensurabilis Musicae (CMM)
- <http://www.rism.info/> -Répertoire International des Sources Musicale (RISM)
- <http://www.cmme.org/> -Computerized Mensural Music Editing (CMME)
- <http://library2.binghamton.edu/cgi-bin/lincoln/latin-motet.cgi>
- The Latin Motet:
Indexes to Printed Collections, 1500-1600
- <http://cantusdatabase.org/> -CANTUS: A Database for Latin Ecclesiastical Chant
- <https://areditions.com/> -Recent Researches in Music
- http://www.dnb.de/DE/Home/home_node.html
-Deutsche National Bibliothek
- <http://bsb-mdz12-spiegel.bsb.lrz.de/~mdz/index.html?c=startseite&l=de>
-Münchener Digitalisierungszentrum
- <http://saulbgroen.nl/> -Muziekhandel Saul B. Groen
- <http://www.musicanet.org/> -The Virtual Choral Library
- <http://imslp.org/> -Petrucci Music Library
- <http://cpdl.org/> -Choral Public Domain Library

Ezen kívül számos további zeneműkiadónak és könyvtárnak az adatbázisa nyújtott értékes, használható információkat.

III. Módszer

A kutatás során először az eddig összegyűlt, mások által létrehozott kisebb-nagyobb adatbázisok adatait kellett ellenőrizni, szükség esetén korrigálni, majd a rendelkezésre álló elsődleges források felhasználásával azt kibővíteni. Miután az értekezés tárgyában található szakirodalom eloszlása rendkívül egyenlőtlen eloszlású, így a kutatás során rendkívül nagy feladatot jelentett az alapadatok – az Énekek éneke feldolgozások – összegyűjtése, adatbázisba rendezése.

IV. Eredmények

A Biblia az európai zenetörténet kiapadhatatlan ihletforrása. Szinte nincs olyan zeneszerző – korszaktól, nemzeti és világnézeti hovatartozástól függetlenül –, aki élete során legalább egyszer ne került volna valamely bibliai szöveggel kapcsolatba. Az ószövetségi könyvek közül a zsoltárok mellett talán az Énekek éneke ösztönözte a legtöbb zenemű létrejöttét. Az alkotók indíttatása, motivációja koronként különböző helyen keresendő. A kutatás során összegyűjtve, majd többször átnézve, átvizsgálva a hatalmas mennyiségűvé növekedett anyagot – bevallva, hogy több mint 95 százalékuknál legfeljebb csak a lexikonokban, adatbázisokban feltüntetett adatokig juthattam el –, nyilvánvalóvá vált, hogy a legtöbb zeneszerzőt a szövegválasztáskor érdemben befolyásolta az Énekeknek az adott korban éppen érvényes teológiai megközelítése, értelmezéséhez való viszonya. Egy-egy vers, szakasz megzenésítéseinek száma, gyakorisága szorosan összefüggött az ahhoz kapcsolódó allegórikus magyarázatok, költői képek népszerűségével, elterjedtségével. Az így kapott számszerű eredmény megítélésem szerint felülmúlja valamennyi e tárgykörben végzett kutatás eredményét.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenység dokumentációja

Koncertek, amelyeken az Énekek éneke valamely részletének feldolgozása elhangzott:

Szerző	Cím	Év	Helyszín	Közreműködő együttes / közreműködés minősége
M. Duruflé	Tota pulchra es	2001	Szt. Anna Székesegyház, Debrecen, Nemzetközi Ifjúsági Kórusverseny, Neerpelt (B)	Ady E. Gimnázium Leánykara / karvezető
H. Isaac	Tota pulchra es	2002	Kodály Zoltán Ált.Iskola, Nyíregyháza	Banchieri Énekegyüttes / énekes
Csemiczky M.	Vox dilecti mei	2003-	Több hazai és külföldi helyszínen	Debreceni Kodály Kórus / énekes
J. Ch. Bach	Wachet auf ruft uns die Stimme –motetta	2003	Szt. Anna Székesegyház, Debrecen	Canto Armonico / énekes
P. Casals	Nigra sum	2004	Debr. Városi Műv. Központ	Ady E. Gimnázium Leánykara / karvezető
J. S. Bach	Wachet auf ruft uns die Stimme BWV 140	2006	Nagyerdei Református Templom, Debrecen, Füredi úti Református Templom, Debrecen	Vox Antiqua Együttes / karmester
D. Buxtehude	Membra Jesu nostri	2006	Szt. Anna Székesegyház, Debrecen	Canto Armonico / karmester
J.-Y. Daniel- Lesur	Cantiques de cantique	2009	Szt. Anna Székesegyház, Debrecen	Debreceni Kodály Kórus / énekes
G. P. da Palestrina	Nigra sum, Quam pulchra es Quam pulchri sunt gressus tui	2012	Szt. Anna Székesegyház, Debrecen	Canto Armonico / karvezető
R. de Lassus	Quam pulchra es	2012	Szt. Anna Székesegyház, Debrecen	Canto Armonico / karvezető
T. L. de Victoria	Quam pulchri sunt gressus tui	2012	Szt. Anna Székesegyház, Debrecen	Canto Armonico / karvezető

